

Endüstriyel Tarımın Ekolojik Krizine Karşı Kentsel Tarım Bir Çözüm Olabilir Mi?

Can Urban Agriculture Be A Solution To The Crisis of Industrial Agriculture?

Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Gül Kanbak

Başvuru Tarihi: 01.09.2015

Kabul Tarihi: 19.03.2018

Öz

Endüstriyel tarım ve ekoloji ilişkisini konu edinen bu makale günümüzde yaşanan ekolojik krize karşı kentsel tarımın alternatif bir çözüm olup olamayacağını tartışmak amacıyla kaleme alınmıştır. Bir kapitalist üretim biçimi olan endüstriyel tarımın ekolojik krize etkisi iki boyutta gerçekleşmektedir; kentleşme dinamikleri ve üretim teknikleri. Özellikle neo-liberal politikalarla desteklenen bu boyutlar ekolojik krizi daha da derinleştirmektedir. Endüstriyel tarımda kullanılan üretim yöntemleri ve girdileri tarımı sürdürülemez hale getirmektedir. Sürdürülemez tarım da gıda güvencesizliğine ve ekolojik dengesizliğe neden olmaktadır. Kentsel tarım endüstriyel tarımın karşısında alternatif bir üretim modeli olarak düşünülebilir ve en genel anlamıyla kent içi ve çevresindeki tüm tarımsal faaliyetleri ifade etmektedir. Kentsel tarım gibi topluma dayalı gıda sistemleri toplum içinde gıda güvenliği, toplumsal sağlık ve eşitlik, çevresel sağlık ve iyileştirmenin yanı sıra ekonomik olarak da verimli ve dayanıklı ekonomik faaliyet olanakları sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ekoloji Kriz, Kentsel Tarım, Endüstriyel Tarım, Gıda Güvencesi

Abstract

This article, focusing on the relationship between ecology and industrial agriculture, aims at discussing whether or not urban agriculture is a proper alternative, solution to the contemporary crisis of industrial agriculture. As a capitalist mode of production, industrial agriculture triggers ecological crises on two different levels; first, within the dynamics of urbanization and second, within the technologies of production. Supplied especially by neo-liberal policies, these two levels deepen the ecological crises more and more. The means and factors of production render industrial agriculture unsustainable; and unsustainable agriculture causes food precarity and ecological imbalance. Urban agriculture can be thought as an alternative mode of production to industrial agriculture and more generally it refers to all doings of agriculture within and in surroundings of a city. Food systems which find its pillars within society, such as urban agriculture, facilitates food safety, social welfare and equality environmental health and recovery, as well as productive and substantial economic activities.

Keywords: Ecological crisis, Urban agriculture, Industrial agriculture, Food security

Giriş

Son yıllarda hızlı bir şekilde yaşanan demografik ve ekonomik değişimler kentsel sürdürülebilirliğin sınırlarını zorlayarak gıda güvencesi (food security) üzerine yapılan tartışmaların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Gıdanın dağıtımı ve üretimi ile ilgili yapılandırılan pek çok teknolojik modernizasyona rağmen açlık ve yetersiz beslenme hala dünya üzerindeki milyonlarca insanı tehdit etmektedir. Bugün gıdaya erişim basit bir insan hakkından çok ayrıcalıklı bir hakmış gibi görünmektedir. Altı milyar nüfusa ev sahipliği yapan dünyada, 800 milyon insan yetersiz beslenmekte, her gün 16 bini çocuk olmak üzere 25 bin kişi açlık ve açlığa bağlı sebeplerden ötürü ölmektedir (<http://www.dunyagida.com.tr/haber.php?nid=906>). Hem doğal kaynakların hem de insan emeği sömürsüne dayalı olarak yürüyen endüstriyel tarım çok güvenilmesine rağmen bu bilançonun değişmesini sağlayamamakta üstelik ekolojik dengenin bozulmasına da neden olmaktadır. Özellikle son on yıldır dünyanın gördüğü felaketler ve karşı karşıya kaldığı çevresel sorunlarla birlikte ekolojik dengenin korunması önemli bir konu haline gelmiş pek çok kavram bu perspektif içinde tekrar ele alınmaya başlanmıştır (Altınok, 2014, s.83). Bu çalışmada doğal dengeyi gözeterek kent içi ve çevresinde gerçekleşen kent tarımının, yoğun kimyasal kullanıma dayalı endüstriyel tarımın krizine karşı kentlerde gıda güvencesi ve ekolojik denge açısından bir alternatif olup olamayacağı tartışılmasını amaçlamaktadır. Ülkemizde son dönemde tartışılan kentsel tarım, başta Afrika ve Kuzey Amerika olmak üzere dünyanın birçok ülkesinde yıllardır uygulanmaktadır.

Kentleşmenin, en yoğun olarak görüldüğü yani kent nüfusunun kır nüfusunu geçtiği bir dönemde yaşamaktayız. Başka bir ifade ile artık şehirli bir dünyada ve onun getirdiği kuralların geçerli olduğu bir düzlemdeyiz. Birleşmiş Milletler verilerine göre, toplam dünya nüfusunun 2050 yılında 9,3 milyara, kentlerde yaşayanların nüfusunun ise 6,3 milyara ulaşacağı tahmin edilmektedir (UN, 2012). Bununla birlikte bugün gelişmiş ülkelerdeki kentleşme oranı için % 80 gibi rakamlarla telaffuz edilirken (Antrop, 2004, s.10), gelişmekte olan ülkelerde bu oranın daha düşük seviyelerde seyrettiği ancak hızının ise beş kat daha fazla olduğu söylenmektedir (Lopez, 2001, s.285). Dünya genelindeki bu hızlı nüfus artışı, konut ihtiyacı ve ulaşım talebinin yanında açlık ve yetersiz beslenmeye

de neden olmaktadır. Bugün yoğun olarak uygulanan endüstriyel tarım yaşanan gıda sorunun çözemediği gibi toprağın, suyun ve canlı yaşamının tehlikede olduğu ekolojik krizi de tetiklemektedir. Kentsel tarım, bu karamsar tablo karşısında tartışılan çözüm önerilerinden biri olarak durmaktadır.

Kentsel tarım çeşitli tarım faaliyetleri ve birçok fonksiyonu birlikte sergileyebilen dinamik bir süreçtir. Kent sisteminin gıda, ekonomi ve ekoloji alanında gerekli bir parçası olan kentsel tarım, kırsal alanlar, kent çeperleri, banliyöler ve kentsel alanlarının bütünleştirilmesinde önemli role sahiptir. Bu işlevleri yanında, yerel kalkınmaya, yoksulluğun azaltılmasına, gıda güvenliğine, biyolojik çeşitliliğin sürdürülmesine ve kentsel atıkların ve atık suların tekrar kullanımına da imkân sağlamaktadır. Mekana dayalı olması, ekolojik açıdan duyarlılığı, ekonomik olarak verimliliği, sosyal açıdan bütünleştiriciliği ve gıda üretimi ve erişimi konusunda güven sağlaması bu yaklaşımın çeşitli yönlerini oluşturmaktadır. Bu çalışmanın ilk bölümünde endüstriyel tarımın yarattığı ekolojik krize değinilecek, daha sonra kentsel tarımın ne olduğu ve etkileri tartışılarak uygulama örneklerine bakılacaktır.

Kapitalizmin Ekolojik Suçu

Kapitalist sisteme yönelik en temel belirleme, sistemin sermayeyi biriktirme paradigması üzerinden yol aldığıdır (Demirer vd, 1999, s.82). Kapitalist üretim biçiminin doğası gereği sermaye sürekli büyümek, biriktirmek ve genişlemek zorundadır. Bu süreç, kârlılığı temel aldığı için böylesine bir genişleme içsel dinamikleri harekete geçirip kapitalizmi sürekli bir üretim artışına bağımlı kılmaktadır. Bundan dolayı sermaye, sanki hiçbir engel veya kısıtlama yokmuşçasına kâr için üretimin boyutlarını ve karakterini toplumsal gereksinimlerden uzaklaştıran bir biçimde sürekli büyütmektedir (Foster, 2012, s.47-50). Oysa kapitalizmin bu gerçeği beraberinde büyük bir savurganlıkla gereksiz ürünlerin yaratılmasını, toplumu tüketime endeksli hale getirilmesini, doğal kaynakların hızla yok edilmesini ve ekolojik dengenin bozulmasını getirmektedir.

Dünyanın bir ekolojik kriz içinde olduğu birçok insan tarafından kabul edilmektedir. Ancak bu krizin boyutlarının toplumun çöküşüne neden olup olamayacağı günümüzde tartışma konusudur. Örneğin, Har-

vey (2015), "On yedi Çelişki ve Kapitalizmin Sonu" adlı çalışmasında on altıncı çelişki olarak "Sermaye ve Doğa" ilişkisini irdelemekte ve sermayenin uzun geçmişinde, doğal yaşam ortamlarının bozulması, biyolojik çeşitliliğin azalması, havanın, toprağın ve suyun kalitesinin düşmesi gibi ortaya çıkan ekolojik sorunları çözmeyi başardığını belirtmektedir. Ancak sermayenin geçmişte bu tür ekolojik sorunların üstesinden gelmiş olmasının, bugün değişen doğa ile ilişkisinde mümkün olmayabileceğini de eklemektedir. Çünkü sermayenin geçmişte ekolojik sisteme verdiği zararların mirası da bugün bizimle birlikte. Örneğin, uydu kentler ve banliyö yaşam tarzının yaygınlaşması ile birlikte değişen tüketim endeksi tercihlerin çoğalması, atmosferdeki karbondioksit oranının artması, yağmurların azalması ve tarım alanlarının yok olması gibi sorunlar her geçen gün artmaktadır (Harvey, 2015, s.250-257). Ekolojik krizin bugün tartışılan başka bir boyutu, endüstriyel tarımsal üretimin artık sürdürülemez hale gelmiş olması yani besin sorunudur. Kanbir (2011, s.51), endüstriyel tarımın ekolojik krize etkisinde iki ana damardan bahsetmektedir; kentleşme dinamiklerinin etkisi ve üretim tekniklerinin yarattığı olumsuzluklar. Değinen dinamikler bağlamında izleyen bölümlerde öncelikle kentleşme ile ilgili gelişen sorunlara bakılacak ve daha sonra endüstriyel tarımın üretim tekniklerinin neden olduğu sorunlara değinilecektir.

Kentleşmenin Ekolojik Krize Etkisi

Kentler, yaşamımıza ortaklık eden mekânsal kurgular olup iktidarın ve sistemin doğrudan bir yansımasıdır (Yeğin ve Tanok, 2014, s.76). Kapitalist kalkınma söyleminin en temel boyutlarından biri kentleşmedir. Değişen üretim şekilleri ile birlikte kentlerin yapısı ve tanımı da değişmeye başlamış, surlarla çevrili orta çağ kentlerinden, kentlerin kendisinin meta haline geldiği küresel kentlere gelinmiştir. Ekolojik krizin temelindeki etkenlerden biri de küresel kentlerdeki hızlı nüfus artışı ve kentlerin hızla büyümesidir. Ancak bu hızlı nüfus artışının yanında tarımla uğraşan nüfus azalmakta, kırsal alanlarda üretim biçimi şekil değiştirmektedir. Tarımsal üretimin modern yollarla yapılması yani sanayileşmesi ile birlikte sermaye kendine yeni birikim alanlar açmıştır. Tarımsal alanlar üzerinde sermayenin hâkimiyetini getiren bu süreçte, sahneye çıkan uluslararası şirketler üretimin tüm halkalarını kontrol eder hale gelmişlerdir. Özellikle sanayinin emek yoğun teknolojiyi daha az kullan-

maya başlamasıyla kırdan kopan çiftçilerin kentlerde istihdam edilememesi sosyal bir krize neden olurken, kentlerde geri dönüşümü mümkün olmayan tüketimin yapılması ciddi bir atık sorununu ortaya çıkarmıştır. Sürdürülebilir bir tarımsal üretim için de topraktan elde edilen ürünlerin tüketiminden sonra oluşan atıkların tekrar toprağa geri dönmesi gereklidir. Toprağın beslenmesini sağlayan bu geri dönüş üretimin verimliliğini arttırmaktadır. Ancak kentleşmenin hızlanması doğanın dengesini bozmakta ve toprağın sürekli verimliliğini kaybetmesine neden olmaktadır.

Marx çevre sorunlarından bahsederken yeryüzünün, bütün zenginliklerin asıl kaynağı olduğuna dikkat çekerek, kapitalist toplum ile doğanın ekolojik çelişkisi anlatan "metabolizma" kavramını benimsemiştir (Demirer, 2012, s.249). Bugün gitgide hızlanan ekolojik krizin temelini ifade eden "metabolik yarılma (çatlak)" bir yandan tarımın biyolojik temellerinden diğer yandan da insanların doğadan kopmasını yani iki uçlu ayrılmayı işaret etmektedir (Demirer, 2012, s.249, Foster, 1999, Moore, 2000, Schneider ve McMichael 2010'dan akt. Keyder ve Yenal, 2013, s.22). Doğa ile toplum arasındaki yarılmayı ifade eden bu kavram, kapitalist büyüme, tarımın sanayileşmesi ve kentleşmeyle doğrudan ilgilidir. Tarımın toprağa, suya ve güneşe bağımlılığı, onun doğal ve biyolojik süreçlerden tam olarak kopmamasını sağlamaktadır. Ancak sermaye doğadan kaynaklanması olası belirsiz riskleri azaltmak ve üretim sürecinde öngörü sağlayarak verimliliği ve dolayısıyla karı arttırmak için tarımın bu özgünlüğüne kimyasal girdiler sayesinde müdahale ederek doğal olana bağımlılığı azaltmaya çalışmaktadır. Tarımın endüstrileşmesini sağlayan bu süreçle birlikte gıda üretimi biyolojik temellerinden ayrılarak metabolik yarılmaya neden olmaktadır. Ekonomik, ekolojik ve sosyal sonuçları olan bu süreç kentleşme dinamikleri ve kentlerde ortaya çıkan küresel düzeydeki mal akışları ile daha da güçlenmektedir (Keyder ve Yenal, 2013, s.24-25.). Genetiği ile oynanmış tohumlardan, klonlanan hayvanlara kadar birçok yeni tarımsal teknoloji ve girdi yarılmanın sonuçları olarak evlerimize girmektedir. Artık gıda üretiminde sanayileşme ile birlikte bir yandan bolluk ve çeşitlilik yaşanırken diğer yandan nasıl üretildiğinden emin olmadığımız gıda tüketimin getirdiği risk ve güvensizlik hakim olmaktadır. Farklı sebze ve meyvelere ulaşabilirlik açısından mevsimlerin

belirleyiciliğinin kalmaması, süpermarketlerde dünyanın her yanından gelen ürünlere ulaşılabilirliği ve hormonlu gıdaların doğal gıdaların yerini alması ve organik tarım pazarlarının kurulması tarla ve sofrası arasındaki mesafenin (Keyder ve Yenil, 2013, s.26) açılmasına neden olmaktadır.

Endüstriyel Tarımın Üretim Girdilerinin Ekolojik Krize Etkisi

Tarım sistemi, doğası gereği doğal kaynakları önemli düzeyde etkileme gücüne sahip bir sektördür. Toprak, su, enerji, biyolojik çeşitlilik gibi tarımla ilgili doğal kaynaklar kullanılan girdilere göre tarımsal faaliyetlerden etkilenerek değişim göstermektedirler. Bugün uzman toprağın verimliliğini kaybetmesi, erozyonun artması ve çoraklaşma gibi pek çok sorunun nedenini uygun tekniklerle tarım yapılmamış olmasına bağlamaktadır. Endüstriyel tarım kullandığı üretim teknik ve girdileri açısından sürdürülemez niteliktedir. Suni gübre, kimyasal ilaç, fosil yakıt endüstriyel tarımın tarımsal üretim sürecinde kullandığı üretim girdileridir. Bu girdiler sonucunda tarımın sürdürülemez hale gelmesi bir yandan toprağın doğal kaynak seviyesine zarar verirken diğer yandan da doğal çevrenin taşıma kapasitesini düşürmektedir (Kanbir, 2011, s.54). Oysa tarım da en iyi savunma yöntemlerinden biri biyolojik çeşitliliğin artırılmasıdır.

2008 yılında Dünya Gıda Örgütü'nün (FAO) Bitki Üretim Koruma Bölümü tarafından yayınlanan bir raporla, daha önce "Doğu Afrika ve Yemende görülen UG 99 kodlu buğday pas hastalığının İranda da görüldüğünü ve önlem alınmadığı taktirde hızla Afganistan, Pakistan, Hindistan ve Orta Asya Ülkelerine yayılabileceği duyuruldu. Tahıl fiyatlarındaki artışı daha da körükleyeceği tahmin edilen bu haber, aynı zamanda hastalığa karşı dirençli buğday türlerinin geliştirilmesi için araştırmaların sürdürüldüğünü de bildirmekteydi" (FAO, 2008 akt Koç, 2013, s.106). Bu haberin en önemli yanı hastalığın yayılma hızıydı. Afrika'da ortaya çıkan hastalık nasıl bu kadar hızla Asya ülkelerine yayılabiliyordu? Elbette raporda bu konu ile ilgili bir bilgi yoktu; ancak uzmanlar bu sorunun toprağın verimi arttıran ve hastalıkları önleyen ama aynı zamanda biyolojik çeşitliliği azaltan yeni ürün türlerinin mono kültür olarak yetiştirilmesinden kaynaklandığı ifade ettiler (Koç, 2013, s.107).

Endüstriyel tarımda en çok kullanılan tarımsal yöntemlerden biri olan mono kültür, tarımda tek bir ürünün yetiştirilmesi anlamına gelmektedir. Tarımın standart hale getirilmesi ve piyasanın kontrolüne girmesine yönelik tekniklere dayanan bu yöntemde, öncelikle üretilecek ekin hariç hiçbir bitki ve hayvan canlılığının yaşamasına olanak kalmayacak şekilde tarım arazilerinin sürülmesi yapılmaktadır. Toprağın bu şekilde sürülmesi, bir taraftan toprak katmanlarının dengesini bozup organik madde döngüsünü kırarak toprağa besin maddelerinin girmesini engellerken diğer taraftan yabancı otların ve böceklerin çoğalmasına neden olmaktadır. Yabancı otların ve böceklerin ortadan kaldırılması için kimyasal ilaçlar kullanılmakta, hatta bazen böcek ve yabancı otlar bu kimyasal ilaçlara karşı bağışıklık kazanarak ya da evrim geçirerek hayatta kalmanın yeni yollarını bulabilmektedirler. Bunları yok edebilmek için de daha fazla tarımsal ilaç kullanılması gerekmektedir. Bu kısır döngü zamanla toprak altındaki canlılığın yok olmasına neden olurken beraberinde toprağın verimliliği düşmektedir. Toprağın yeniden verimliliğinin artırılması için kimyasal içeren suni gübreler kullanılmakta, bu suni gübrelerde bitkileri kendilerine bağımlı kılmaktadırlar. Sonuçta verimi sağlamak amacıyla geliştirilen mono kültür, tarım sektörüne bağlı hastalıkların yayılmasına neden olurken aynı zamanda bu hastalıklarla mücadelenin de hem zorlaşmasına hem de masraflı olmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla mono kültürler daha fazla kimyasal ve fosil yakıt gerektirip toplumun büyük bir kesimi için değil ancak sadece kimyasal tarım şirketleri ve yakıt şirketleri için kârlıdırlar.

Girdi temininden, üretim, dağıtım ve pazarlamaya kadar tarımsal üretim zincirinin tüm aşamalarına hakim olan ve böylelikle yoksulların ucuz ve sağlıklı gıdaya erişimini engelleyen çok uluslu şirketler tarım üretiminin belirleyicisi durumundadır. Bu öyle bir belirleyicilik ki, büyük şirketler tarımsal üretimin büyük bir çoğunluğunu ellerinde tutarken kendilerinin dışında ki küçük çiftçilerin de belirledikleri üretim girdilerini kullanmaya zorlamaktadır. Örneğin, tohum üretimi ve pazarlamasında faaliyet gösteren 10 büyük şirket 27 milyar doları aşan tohum piyasasının dörtte üçünü kontrol etmektedir. Şirketlerin tohumları kendi ilaç ve gübreleriyle yetiştirilecek şekilde üretmeleri küçük çiftçileri bu şirketlerin ürünlerini satın alamaya zorlamaktadır (Oral, 2013, s.162).

Dolayısıyla, bugün dünyada hızlı kentleşme sonucu tarım alanları azalırken kimyasal ürünlerin kullanım miktarı sürekli artmaktadır. Zararlı ürünler kullanılması ile oluşan kalıntıların, toprağı, yer altı sularını ve gıdaları kirletmesi doğal dengeyi negatif yönde etkileyen çevre sorunlarına yol açmakta, çiftçileri büyük şirketlere bağımlı hale getirmekte ve gıda güvenliğini de tehdit etmektedir. Gıda güvenliği, çevre krizleri ve sürdürülebilir gıda konusunda çalışan ve dünyayı dolaşarak bu konuyla ilgili konuşmalar yapan yazar Anna Lappé, 2010 yılında yazdığı “Sıcak bir Gezegen için Diyet” kitabında şöyle anlatıyor; “[e]ndüstriyel ve küresel tarım, krizin baş sorumlularından. İklim değişikliğine neden olan sera gazı salınımlarının üçte biri gıda sektöründen geliyor. Yani hep petrol ve gaz şirketlerinden bahsediyoruz ama kimyasal gübre şirketleri veya endüstriyel tarım şirketleri de bu krizden sorumlu” (<http://dunyalilar.org/baska-bir-beslenmemumkun.html>).

Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı'nın “Çok Geç Olmadan Uyan: Değişen İklim Koşullarında Gıda Güvenliği İçin Tarımı Gerçekten Sürdürülebilir Yap” isimli 2013 Ticaret ve Çevre Değerlendirmesi Raporu, monokültür ekimin ve endüstriyel tarımın ihtiyaç duyulan yerlerde gıda sağlayamadığını ve çevreye giderek artan şekilde, sürdürülemezce zarar verdiğini ve gelişmiş ya da gelişmekte olan bütün ülkelerin monokültür tarımdan vazgeçerek yerel üretim ve tüketim döngülerine dayanan bir tarıma geçmeleri gerektiğini ortaya koymuştur. (<http://yesilgazete.org/blog/2014/04/05/vandana-shiva-kucuk-yeni-buyuktur>).

Endüstriyel Tarımdan Sürdürülebilir Tarıma

Açlık ve yetersiz beslenmeye, besini güvence altına alan biyolojik çeşitliliğin yok olmasına ve gıda güvenliğine zarar veren kimyasalların kullanıma neden olan sürdürülemez endüstriyel tarımın yerine sürdürülebilir bir tarıma ve insanları kentlerde tüketici konumundan çıkartarak yeniden üretici olmaya teşvik edecek uygulamalara ihtiyaç bulunmaktadır. Hem ekolojik krizin çözülmesi anlamında ve hem de çevreye odaklanmış bir toplumsal gelişmeyi ortaya koyması anlamında sürdürülebilir tarımın uygulamalarından olan kentsel tarım önemli bir değer taşımaktadır (Kanbir, 2011, s.62).

Kentsel Tarım

Kentsel tarım kavramı, öncelikle sürdürülebilir kentsel gelişme politikaları içinde yer almakta olup kendini besleyen kentlerin yaratılmasında kullanılan ya da kullanılması gereken önemli stratejilerden biridir (Kaldjian, 2004, s.285). Gelişmekte olan ülkelerin karşılaştığı hızlı ve plansız kentleşme sonucu ortaya çıkan ekonomik, ekolojik ve sosyal sorunlara karşı etkin bir araç olarak kullanılan kentsel tarım, çevresel ve sosyal problemlerin yaşandığı, açlık ve yetersiz beslenmenin görüldüğü gelişmiş ülkelerde gittikçe önemini artmaktadır (Smit vd, 2001, s.2).

Kentsel tarım, en basit anlamıyla kent alanları içinde ve çeperinde tarım faaliyetlerinin gerçekleştirilmesidir. Bir başka ifade ile kentteki tüm tarımsal faaliyetleri kapsayan bir şemsiyedir. Ancak kentsel tarım, ölçeği ve özellikleri açısından geniş kapsamlı aktivitelere sahip olup yapıldığı mekâna göre değişiklik gösterdiği için kapsamlı bir tanımı ancak onun bileşenleri ile yapmak mümkün olmaktadır. Dar gelirli ailelerin kendi tüketimleri için yaptıkları gıda üretimlerinden, topluluk ve hobi bahçelerine ya da büyük ölçekli tarım işletmelerine kadar değişen tarım alanları, ekonomik faaliyet türleri, üretim sistemi tipleri, ürünün hedefi ve miktarı gibi unsurlar kentsel tarımın bileşenleri oluşturmaktadır. Bu bileşenler aslında aynı zamanda kentsel tarımı sıradan bir tarımsal faaliyetten ayıran temel özelliklerdir (Mougeot, 2000, s.25). Genel olarak kentsel tarım gıda üretim faaliyetlerini, belli sayıda var olan üretim tesislerinden, çok sayıda bulunan kent sakinlerine devretmeyi öngörmektedir.

Konunun önemli başvuru kaynaklarını yazan Mougeot, kentsel tarımı, «kent içindeki alanlarda kentin kaynaklarının kullanımıyla kentin ihtiyacı olan gıda ürünlerinin yetiştirilmesi, işlenmesi ve dağıtılması» şeklinde tanımlamaktadır (Mougeot, 2000, s.24). Bir ürünün üretilmesinden dağıtımına kadar olan bütün aşamaları kapsayan bu tanımın yanında, Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) kapsamı biraz daha daraltarak kavramı «kent nüfusunun ihtiyacını karşılamak üzere toprak, su, enerji ve emek gibi kaynakların kullanılarak kent içinde ve çevresinde yapılan tarım faaliyetleri» olarak ifade etmektedir (FAO,1999). Ancak kentsel tarım sadece bahçe ve bahçecilik faaliyetleri değil, aynı zamanda hayvancılık, gıda toplama ve hatta avcılık gibi farklı türde tarım uygulamalarını da kapsamaktadır. Daha geniş

bir bakış açısıyla, kent sisteminin gıda, ekonomi ve ekoloji alanında gerekli bir parçası olarak düşünülebilir. Yerel ölçekte ekonomik kalkınmaya, yoksulluğun azaltılmasına, gıda güvencesine, kentsel atıkların tekrar kullanımına, kentlerin yeşillendirilmesine ve biyolojik çeşitliliğin sürdürülmesine kadar birçok boyutu bulunan kentsel tarım bir anlamda kentte yaşayan insanların satın alma gücü eksikliğine verdiği cevaptır. Çünkü kentte yapılan tarım kent insanına hem güvenilir gıda, hem de bir ölçüde gelir sağlamaktadır. Kentin ekonomi ve ekoloji sistemine entegrasyonu bağlamında kırsal tarımdan ayrılan kentsel tarım, ulusal gıda arzını da destekleyerek yabancı gıda arzına olan bağımlılığın azaltılmasına yardımcı olmaktadır (Monugeot, 2000, s.24).

Kentsel tarım faaliyetleri mevcut arazi özelliklerine göre topluluk bahçelerinden, ev bahçelerine, parklara, yol kenarlarına dikilmiş meyve ağaçlarına, yeşil çatılara, duvarlara ve seralara kadar farklılık göstererek çeşitli alanlarda yapılabilmektedir. Ticari, ticari olmayan ve hibrit uygulamalar olarak üç grupta ele alınan tarım faaliyetleri kentsel nüfusun yetenekleri ile birlikte iklim ve coğrafi şartlara göre değişmektedir. Ticari olmayan uygulamalar, özel, topluluk, kurumsal, gösteri ve gerilla bahçeleri, yenilebilir peyzaj uygulamaları, hobi olarak yapılan arıcılık ve kümes hayvancılığını kapsarken, ticari uygulamalar ise daha çok pazara yönelik yapılan faaliyetleri ve kent ve kent çeperlerinde bulunan çiftlikleri, arıcılığı, gıda ürünlerinin işleme, dağıtım ve satışı için gerekli donanım, malzeme ve alt yapıyı kapsamaktadırlar. Hibrit uygulamalar ise gıdanın üretimi, işlenmesi, dağıtımı ve pazarlamasından oluşan sosyal ve ücretsiz eğitim faaliyetlerini kapsamaktadır (Rasouli, 2005, s.45). Bunlarla birlikte, mahalle ve komşuluk gelişimini, dayanışması ve çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması gibi sosyal konuları da içine almaktadır (Community Food Security Coalition,2007).

Kentsel tarımın geçmişine bakıldığında, çok uzun yıllar kentler ile bütünleşmiş bir biçimde uygulandığı, hatta ilk kentlerin tarımsal artık değer ve bu fazla ürünlerin satıldığı pazar ekonomisinden dolayı ortaya çıktıği görülmektedir.

19.Yüzyıldan Günümüze Kentsel Tarım

Sanayi devrimi ile birlikte kırsaldan aldığı göçlerle kontrolsüz bir şekilde büyümeye başlayan kentler hem plansız yerleşmelere hem de kent çevresindeki

tarım alanlarının kentleşme baskısı altına kalmasına neden olmuştur. Bu niteliksiz kentleşme biçimini ortadan kaldırmak için birçok kentte ve ülkede önlemler alınmaya çalışılmıştır. “Bahçe Şehir” modeli bu girişimlerden biri olarak görülmektedir. Ebenezer Howard tarafından 1892 yılında geliştirilen model, kırla kentin avantajlarının birleşimi temeline dayanmaktadır. Bahçe şehirleri içinde veya çevresinde tarımsal üretimin yapılmasının temel nokta olduğu bu teori, kırla kent arasında karşılıklı ilişkiyi öngörmektedir. Howard’ın, o günkü koşullarda ne kır yaşamının ne de kent yaşamının insanların ihtiyaçlarını karşılamadığı düşüncesi üzerine geliştirilen model de kentlerin çevresini bir bant olarak tarımsal alanların sarması ileri sürülmüştür (Çınar, 2000, s.40). Kentte tarımın yapılmasının öngörüldüğü bu ilk girişimden sonra 20. yüzyılda Le Corbousier “İşlevsel Kent” fikrini ortaya atmıştır. Kenti fonksiyonel bir biçimde ele alan Corbousier’in kentinde, kent ve kent çevresi tarım önemli bir role sahiptir. Banliyölerde konut alanlarının dışında topluluk bahçeleri ve meyve bahçelerini öneren Corbousier kent çevresindeki alanları tarımsal üretim birimleri olarak değerlendirmektedir.

Kent alanlarında tarımsal faaliyetlerinin uygulandığı en belirgin dönemi Dünya Savaşlarının olduğu dönemlerdir. Savaşlar nedeniyle pek çok ülkede yaşanan gıda sorunu kentsel tarımın gündeme gelmesini sağlamıştır. Amerika’da 1917 yılında 3 milyon, 1918 yılında 5 milyondan fazla bu işleve sahip bahçe kurulmuştur. İngiltere’de ise, aynı yıllarda kent bahçelerinde yapılan üretim 1.300.000-1.500.000 tona çıkmıştır. İki dünya savaşı arasında kentsel tarıma ilgi azalsa da büyük ekonomik kriz döneminde tekrar önem kazanmış, İngiltere’de birçok yardım kuruluşu tarım için gerekli girdileri sağlayarak krizden etkilenen insanların kentlerde gıda üretimi yapmalarını sağlamıştır. Yine aynı dönem de Küba kentsel tarımı ulusal gıda programlarını desteklemek amacıyla kullanılmıştır. İkinci dünya savaşından sonra ortaya çıkan yeni ekonomik düzen kentsel tarıma olan ilgiyi azaltmış ve kent bahçelerinin boş zaman değerlendirme yerleri olarak kullanılmaları yönünde öneriler geliştirilmiştir (Solduk, 2012, s.28).

1970’li yıllarda yenilenebilir enerji, çevresel sorunlar, alternatif yaşam tartışmaları ile birlikte kentsel gıda üretimi tekrar gündeme gelmiş ve bugün anladığımız anlamda kentsel tarımın temelleri, toplum bahçelerinin metropoliten alanlarda yaygınlaşmasıyla ABD’de

atılmıştır (Hodgson ve diğerleri, 2011 aktaran Rasouli, 2012, s.46). Bugün hala Amerika'nın birçok kentinde bulunan topluluk bahçeleri o dönemlerde kent içinde bulunan terk edilmiş sanayi tesislerinin değerlendirilmesini ve kent içi büyük boş arazilerin verimli kullanılmasını sağlamıştır. Ayrıca göçlerin yarattığı sorunlara ve kentsel yenileme çalışmalarına da bir çözüm aracı olarak kullanılmıştır (Vitiello ve Nairn, 2009 akt. Rasouli, 2012, s.48).

Yukarıda da belirttiğimiz gibi kentsel tarım sistemli bir gıda temin etme biçimidir. Bu argüman kent nüfusu için sağlıklı ve güvenli gıda sağlamaktan, kent sakinlerinin hayatlarını tamamlayan çeşitli doyum olanaklarının sunulmasına kadar genişletilebilir. Gelişmekte olan ülkelerde, kentsel tarımın gıda zinciri ile olan ilişkisinden, yoksulluğun azaltılmasına ve kadınların toplum içindeki rollerinin güçlendirilme etkisine kadar pek çok açıdan çalışmalar bulunmaktadır (Mougeot, 2000, s.17). Bu çalışmaların birçoğunda kentsel tarım, yerel kentsel kalkınma, gıda güvenliği ve ekolojik denge için temel bir aktivite olarak önerilmektedir (Smit vd, 2001, s.12).

Ekonomik Avantajlar

Kentsel tarımın çoğu üretimi geçimlik tüketimde kullanıldığı için, ekonomi üzerindeki etkisinin değerlendirilmesi tam anlamıyla gerçekleştirilemez. Başka bir ifade ile kentsel tarımın tüm formları ekonomik anlamda aynı etkiyi yaratmamaktadır. Ekonomik fayda genellikle ürünlerin pazara yönelik kısmı ile ilgilidir. Bireysel istihdam, fazla ürünlerin satışından elde edilen kâr, gıda harcamalarındaki tasarruf, diğer ekonomik mallara karşılık tarımsal ürünlerle yapılan takas kentsel tarımın ekonomik perspektifinin başlıcalarını oluşturmaktadır. Doğrudan bir ekonomik etkinlik yaratan faaliyetler büyük ölçüde özel yatırımcılar veya üretici birlikleri tarafından işletilen büyük ölçekli girişimci ve bazen de küçük ölçekli aile-tabanlı işletmeleri (çiftlikleri) içermektedir. Ürünler sadece bitkisel ve hayvansal gıda üretimini değil aynı zaman da çiçekler ve süs bitkileri gibi gıda dışı ürünleri kapsamaktadır. Kent tarımı aynı zamanda gerekli tarımsal girdilerin üretilmesi, gıdaların işlenmesi, paketlenmesi, pazarlanması ve taşımacılık gibi bireysel ve küçük çaplı girişimciliği de teşvik etmektedir. Kırdan yaşayanlara göre kentsel toplum üzerindeki etkisi çok daha belirgin olan kentsel tarım faaliyetlerinin teşvik edilmesinde yerel ve merkezi yönetimler önemli rol oynamaktadır.

Özellikle yerel kalkınmanın sağlanmasında yerinden üretimin yapılması önemli bir faktör olarak kabul edilmektedir.

Gıda Güvencesi

Gıda güvencesi, FAO tarafından 1996 yılında düzenlenen Dünya Gıda Zirvesi'nde "bütün insanların her zaman aktif ve sağlıklı yaşamı için gerekli olan besin ihtiyaçlarını ve gıda önceliklerini karşılayabilmek amacıyla yeterli, sağlıklı, güvenilir ve besleyici gıdaya fiziksel ve ekonomik bakımdan sürekli erişebilmeleri" durumu olarak tanımlanmıştır. Burada sorun sadece gıda üretimi ve kolay erişim değil, insan onuruna yakışır kültürel alışkanlıklara uygun sağlıklı beslenmenin gerçekleşebilmesidir (Koç, 2013, s.14). Ancak gerçekte günümüzde gittikçe artan sayıda insanın toprağa, üretime ve yeterli gıdaya erişimi imkansız hale gelmektedir. Bu konuda yapılan araştırmalar göstermiştir ki kentte yaşayan yoksullar gıda güvencesi açısından diğer gruplara göre daha dezavantajlı durumdadır (Mougeot, 2000, s.22). Özellikle kırdan kentte göçen göçmenlerin kırla bağlantılarının kesilmesi gıda kaynaklarına erişimlerini zorlaştırmaktadır. Bununla birlikte gıda sistemleri üzerinde aktif olan neo liberal politikalarla bu durum daha da derinleşmektedir.

Gıda güvencesini sağlaması sürdürülebilirliği gerektirmektedir. Ancak içinde bulunduğumuz kapitalist tarım, doğayı tüketmekte ve sürdürülebilirlik kaygısını dikkate almamaktadır. Kentsel tarım, gıda erişim yollarını daha kolay hale getirdiği için, gıda güvencesini sağlamada kullanılan başarılı stratejilerden biridir (Armstrong, 2000, s.325; Corrigan, 2011, s.1235; Larsen & Gilliland, 2009, s.1160). Kent tarımı daha kısa mesafelerle gıdaya erişimi sağlayarak daha az taşıma, paketleme ve aracı maliyeti ile düşük fiyatlarla ürün elde ederek üretim yapamayan kentli yoksulun da gıda güvencesini artırmakta ve daha taze ve yeşil gıda ile beslenme kalitesini arttırmaktadır.

Çevresel Sürdürülebilirlik

Kentsel gelişim, genellikle eko sistem üzerinde büyük zararlara çağrışım yaparak uzun vadede kentlerin kendilerini sürdürülebilme yeteneğini azaltmaktadır. Kentsel tarım, bugün sendeleyeni ekonomiler, iklim değişiklikleri, nüfus artışı, doğal felaket tehditleri, gittikçe artan inşaatlar ve kentleşme eğilimleri sonucunda oluşan yeşil alan kayıplarına meydan okuyan sürdürülebilir kentlerin yaratılmasında önemli bir

adımdır. Bu anlamda, çevre yönetimi ve kirlenmiş arazilerin üretken bir biçimde yeniden kazandırılmasına katkıda bulunabilir. Kent ve çevrelerinde artan tarım faaliyetleri, yağmur suyu akıntularına ve hava kirliliğinin azaltılmasına katkıda bulunurken, ekolojik krizin en önemli ayaklarından biri olan biyolojik çeşitliliği artırarak türlerin devamını sağlayabilmektedir. Ayrıca, marketlere yakınlığı sayesinde daha az ulaşım ve daha az ambalaj gerektirdiği için fosil yakıtlarına ve elektriğe bağımlılığı da azaltmaktadır. Bununla birlikte modern yaşamda geri dönüşümün sağlanamamış olması doğal dengeyi bozarken, kentsel tarımda evsel atıklar bahçeler ve kentsel alanlar için kompost malzemeye dönüştürülebilir ve tarımsal verimliliğin artırılması sağlanabilir. Günümüzde yoğun olarak tartışılan konulardan biri olan iklim değişikliği ve sıcaklık artışlarının, temel nedeni olarak yeşil alanların yok edilerek betonlaşmanın artması gösterilmektedir. Artan betonlaşmanın şiddetli yağışlara ve bunun sonucu olarak da sel baskınlarına neden olması kentlerde ki en önemli sorunlardan biri olarak görülmektedir. Bu bağlam da kentsel tarım uygulamaları sağladığı yeşillikle kentleri soğuk beton görünümünden kurtarırken aynı zamanda toprak erozyonun azaltılmasına yardımcı olarak gittikçe artan sıcaklıkları engelleyebilir. Dolayısıyla, kentsel tarım kompostlamadan, organik atıkların ve atık suların yeniden kullanımına kadar çevre yönetiminde önemli bir rol oynamaktadır.

Kentsel Tarım Uygulamaları

Gıda ve Tarım Örgütünün (FAO) 2008 yılında yayınladığı bir raporda, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programının (1996) ve FAO (1999) yıllarında yaptıkları tahminlerde, 200 milyon kişinin, yaklaşık olarak 800 milyon kentlinin gıda teminine katkıda bulunan kentsel tarım ve ilgili işletmelerde çalışacaklarını belirtmiştir. Kentsel tarımın en çok yapıldığı bölgelerden biri olan Afrika'da, kentlilerin yüzde 40'ı tarımsal faaliyette bulunurken, bu rakam Latin Amerika ve Karayipler'de yüzde 50'ye yükselmektedir (FAO, 2008, s.22).

Gelişmiş ülkeler de kentsel tarım faaliyetleri genellikle yerel ve kent ölçekli olarak, vergiden muaf ve kar amacı gütmeyen örgütler tarafından yürütülmektedir. Bu örgütler, kentteki tarımsal faaliyetleri destekleyen programlar hazırlamanın yanında gerekli araç, malzeme temini gerçekleştirerek yerel tarım ticaret

ağının yaygınlaşmasını sağlamaktadır. Ayrıca kentsel tarım, toplumun tüm sosyo- ekonomik gruplarından gerçekleştirilmektedir.

Yoğun olarak Afrika ve Kuzey Amerika'da görülen kentsel tarım, Avrupa'da, son yıllarda toplum bahçeleri ve belediyeye ait kiralık bahçeler örneklerinde ilgi çekmeye başlamıştır. Berlin'de belediye sınırları içinde 80.000 adet topluluk bahçesi bulunmakta 16.000 kişi de bu topluluk bahçelerinden faydalanmak için sıra beklemektedir. Ayrıca bu çiftçiler Almanya siyasetinde güçlü politik bir kuvveti ifade etmektedir (Smit vd, 2001, s.19). Endüstriyel tarımın kimyasal kullanımları ile doğan kirlilik sorunlarından kaçmak için Almanya, Hollanda ve Slovenya'nın bazı kentlerinde organik tarım uygulamalarına başlanmıştır. Bu tür bir üretim tarımda biyolojik çeşitliliği korumanın en güçlü yolu olarak görülmektedir.

Kanada kent bahçeciliğinin yoğun olarak yapıldığı ülkelerden biridir. Montreal'de 2000 yılında yaklaşık 11 bin kentlinin ortak çabalarıyla, onlarca ton ekolojik meyve ve sebze üretildi. Bu ürünlerin yarısı bahçelere emek verenlerin, geri kalanı okul, hastane ve yerel organizasyonların mutfaklarında kullanılmıştır. Bahçelerde ekilen 150 çeşit meyve, sebze ve ot bulunmakta olup hepsi de orijinal ekolojik tohumlardan ekolojik yolla üretilmiştir. En önemlisi bu tohumlar daha sonraki yıllar da kullanılabilir (Ayman, 2004).

Dünyadaki tek ulusal kentsel tarım alt yapısına sahip olan Küba'da kent içinde boş arsalar tarımsal üretim de ya da hayvan yetiştiriciliğinde kullanılmaktadır. Kendi ürettiği girdileri kullanarak küçük çiftçileri destekleyen ve tarımsal üretim açısından kır ile kent arasındaki ayrımı kapatan Küba'nın uyguladığı tarım politikaları sürdürülebilir tarımın uygulanmasını sağlamıştır (Kanbir, 2011, s. 64).

Kentsel tarımın Türkiye'de özellikle İstanbul'da uzun bir tarihe sahiptir. Bizans döneminden 20.yüzyılın son dönemlerine kadar İstanbul'un sebze ihtiyacının karşılanmasında yardımcı olan "Yedikule Bostanları" Türkiye'deki kentsel tarım ilk örneklerindedir. İstanbul'un bostanları yüzyıllar boyunca, gerek arazinin, gerekse mevsimsel özellikler ve diğer doğal kaynakların etkin kullanımı sayesinde sürdürülebilir bir tarım faaliyetine sahne oldular. Ancak bugün yapılaşma tehdidi altında olan ve bir kısmı İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve Fatih Belediyesi'nin birlikte

Tablo 1. Bazı Ülkelerdeki Kentsel Tarım Düzeyleri

Ülke	Kentsel Tarım Düzeyi
Afrika	
Mali	Bamako, bahçecilik ürünlerinde kendi kendine yeterli seviyede olup bazı ürünler tüketim için kent dışına gönderilmektedir.
Uganda	Kampala’da kümes hayvanlarının %70’i kent içinde üretilmektedir.
Asya	
Çin	1980’li yıllarda Çin’deki 18 büyük şehrin sebze talebinin %90’nın fazlası ve et ve kümes hayvanı talebinin yarısından fazlası kentlerde yetiştirilen ürünlerden karşılandı.
Endonezya	Jakarta’da gecekondü yerleşimlerinin tükettiği ürünlerin yaklaşık %20’si kendileri tarafından karşılanmaktadır.
Singapur	Tüketilen kümes hayvanlarının %8 ve sebzelerin %25’i kentlerde üretilmektedir.
Nepal	Katmandu’da Katmandu’da gıda üreticilerinin %37’si sebze ihtiyaçlarının, %11’i ise hayvansal gıda ihtiyaçlarını kendi bahçelerinden karşılamaktadır.
Avrupa	
Romanya	Hükümet programları sayesinde tarım üretiminin %26’si kentlerden karşılanmaktadır.
Almanya ve Fransa	Kent çiftçilerinin dahil olduğu sürdürülebilir tarım hareketi gittikçe büyümektedir.
İsviçre	Tüketici destekli tarım hareketinde dünya lideridir.
Norveç ve Avusturya	1990’ların başında hazırladıkları ulusal gıda politikaları taslağında kentsel tarımı ve küçük üreticiyi teşvik eden önlemler almışlardır.
Amerika	
Küba	1992’den 2000’li yıllara kadar kentsel gıda üretimi %300 artmış ve çocuklar 10 yıl önceye göre 4 kat daha fazla sebze yemekte idirler.
USA	Tarım ürünlerinin %30’u metropollerde üretilmektedir.
Kanada	1990’lı yıllarda özellikle gelişmekte olan ülkelere, Uluslararası Kalkınma ve Araştırma Merkezini (IRDC) “İnsanları Besleyen Kentler” ¹ programıyla destek vermiştir.

yürüttüğü “Yedikule Kapı ile Belgrad Kapı Arasında Kara Surları İç Koruma Rekreasyon Projesi” adlı tepeden inme bir kentsel dönüşüm projesi yüzünden moloz ve nitelsiz toprak yığılarak kullanılamayacak hale getirilen bostanlar kent mücadelesinin öznesi durumundadırlar.

Farklı ülkelerde birçok form da kentsel tarım uygulanması mevcuttur. Tablo 1’de bazı ülkelerdeki kentsel tarım düzeyleri hakkında bilgiler verilmiştir.

Kentsel tarımın başarısını, sağlayan birden fazla faktör bulunmaktadır. Bunlar, iklim ve hava koşulları, arazi ve diğer üretim alanları, arazi kullanım hakkı, sağlıklı ve temiz toprak, su, işçilik, işletme, finansal ve teknik destek, tarımsal bilgi ve beceriler, taşıma altyapısı, dağıtım kanalları, tüketici talebi, uygun pazarlar olarak sıralanabilir. Ancak yapılan uygulamalara yönelik olarak yerel yönetimler, çalışma alanlarına erişim, arazi kullanım hakları ve politikaları, finansal ve teknik destek fırsatları, tarımsal bilgi ve becerileri arttırmak için gerekli eğitim programlarının düzenlen-

1 “Cities Feeding People”.

mesi, üretim, işleme, dağıtım ve taşıma altyapısı gibi çeşitli kamusal politikalar ve programlar yardımıyla kentsel tarım konusunda destekleyici rol alabilmektirler.

Sonuç

İnsanlık yaşadığımız yüzyılın özellikle son dönemlerinde daha önce hiç tanık olmadığı boyutta çevre sorunlarına ve bu sorunların küresel düzeyde yaygınlaşmasına tanık olmuştur. Bugün sıkça bahsettiğimiz bu sorunlar küresel iklim değişikliği, suların, toprağın ve havanın kirlenmesi gibi etkileri itibarıyla hemen her yerde mevcut olan ve benzer dinamikler sonucunda ortaya çıkan problemlerdir. Bu tür problemlerin doğurduğu ekolojik kriz, endüstriyel tarımla birlikte daha da derinleşmektedir. Verili ortamda, endüstriyel tarımın içinde bulunduğu çerçevenin değişmesi yönünde bir adım atılması olanaklı görülmemektedir, çünkü içinde bulunduğumuz tarımsal sistem kapitalist üretim ilişkileri içinde var olmakta ve bu üretim biçimini destekleyen neo-liberal politikalar özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelere endüstriyel tarımsal üretimi dayatmaktadır. Ancak giderek daha sık gözlenen, endüstriyel tarımın yarattığı sonuçların yıkıcı sonuçları olduğudur. Tek ürün (monokültür) sisteminden, kimyasal gübre üretimine, kimyasal ilaç ve büyük çaplı enerji kullanıma kadar bu sistemin pek çok aşaması çevreye zarar vermektedir. Buna ek olarak bu politikalar küçük çiftçilerin tasfiye olmasına neden olurken, çokuluslu tarım-gıda şirketleri sürecin kazananı kılmaktadır.

Tarımda neo-liberal politikaların uygulanması birçok ülke için ciddi bir felaket olmuştur. Hindistan'da son 16 yıl içinde neo-liberal politikalar ve endüstri tarımı yüzünden 250.000'den fazla çiftçi intihar etmiştir. Türkiye tarımı da diğer ülkeler gibi endüstriyel tarım krizden sert bir şekilde etkilenmektedir. Et, süt, tütün, içki, gübre vb. alanlarda birçok sanayi tesisi özelleştirilmiş ve yabancı şirketler bu alanlarda tekel yaratmışlardır. Tarım arazileri kentsel rantlara bırakılmış hatta tarım toprakları başka ülkelerin tarımsal gereksinimleri için kiralanmış ya da satılmıştır. Tohumda yapılan değişiklikler çiftçiyi büyük şirketlerle karşı karşıya bırakmış, onların insafına terk etmiştir. En önemlisi de ekolojik olmayan bu tarım modeli sürdürülebilir değildir. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin tarımın bu sarmaldan kurtulabilmesi, kendi

insanının ihtiyaçlarına ve ülkenin özgül ekolojik koşullarına uygun, emek ve üretim odaklı bir program uygulamasına bağlıdır.

Endüstriyel tarımın karşısında alternatif olabilecek yaklaşımlardan olan kentsel tarım sürdürülebilir bir üretim yaratması açısından dikkate alınması gereken bir üretim biçimidir. Elbette daha çok üzerinde tartışılması ve çalışılması gereken kentsel tarım, ekonomik ve çevresel etkileri ile kentle kır arasındaki derinleşen ayrımı ortadan kaldırırken aynı zamanda kentsel öz yeterlilik sağlamaktadır. Endüstriyel tarım alışkanlıklarından kopuşu ifade eden kentsel tarım, kentin gıda ihtiyacını ve toplumun gıda egemenliğini karşılayacak tarımsal üretim sistemlerini ifade etmektedir. Kentsel tarım gıda ürünlerinin satışı yoluyla yoksulluğun azaltılmasına, kentsel ekosistemle birlikte sürdürülebilir kentsel çevrenin sağlanmasına, gıda güvencesinin yaratılmasında ve nihayetinde topluluk içinde kültürel ve sosyal bağların arttırılmasında etkin bir rol oynamaktadır. Ayrıca kentlerin kendini yenileyebilen doğal çevreye kavuşturulmasında ve kentlerde kır ve kent yaşamının uyumlu birlikteliğini sağlayacak bir toplumcu anlayışın geliştirilmesinde önemli bir aşama olduğu düşünülmektedir.

Kaynakça

- Altınok, M. (2014). Ekolojik Kriz, Kapitalist Birikimin Sürdürülebilirliği, Gelecek ve Ütopya. İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi, *Journal of Economic Policy Researches*, 1(1): 81-98. erişim <http://www.journals.istanbul.edu.tr/iuipad/article/view/1023022267/1023020818>.
- Antrop, M. (2004). Landscape change and the urbanization process in Europe. *Landscape and Urban Planning*, 67: 9-26. doi:10.1016/S0169-2046(03)00026-4.
- Armstrong, D. (2000). A survey of community gardens in upstate New York: Implications for health promotion and community development. *Health & Place*, 6, 319-327, PII: S 1 3 5 3 - 8 2 9 2 (0 0) 0 0 1 3 - 7
- Ayman, D.(2004). Kentte Ekolojik Bahçeler. erişim http://www.bugday.org/portal/haber_detay.php?hid=22. (27.08.2015).

- Corrigan, M. P. (2011). Growing what you eat: Developing community gardens in Baltimore Maryland. *Applied Geography*, 31(4), 1232-1241, doi:10.1016/j.apgeog.2011.01.017
- Courbusier, L. (1987). *The City of To-Morrow and Its Planning*. New York, NY: Dover
- Community Food Security Coalition, (2007). The North American Urban and Peri-Urban Agriculture Alliance. erişim www.foodsecurity.org/NAU-PAA_description_Nov_2007.pdf. (13.08.2015).
- Çınar, T. (2000). Bahçekent Modelinin Düşünsel Kökenleri ve Kentbilime Katkısı. *Ankara Üniversitesi Dergisi*, 55: 27-5. erişim <http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/pdf/55/1/tayfuncinar.pdf>
- Demirer, T. (2012). *Kapitalizmin Ekolojik Sorunları*. İstanbul: Kaldıraç.
- Demirer, G. N., Demirer, T., Doğmuş, E., Duran, M., Görgün, T., Hünler, K., Özbolat, N. K., Özbudun, S., Orhanagzi, Ö., Yapıcı, K. (1999). *YDD Kıskaçında Çevre ve Kent*. Ankara: Ütopya.
- Foster, J. B. (2012). *Marksist Ekoloji*. B. Baysal(çev). İstanbul: Kalkedon.
- Foster, J. B. (1999). Marx's Theory of Metabolic Rift: Classical Foundations for Environmental Sociology. *American Journal of Sociology*, 105(2): 366-405. doi: 0002-9602/2000/10502-0002\$02.50.
- FAO (1999). Spotlight Issues in Urban Agriculture Studies Suggest that up to two-thirds of city and peri-urban households are involved in farming. erişim <http://www.fao.org/ag/magazine/9901sp2.htm>, (20.08.2015).
- FAO (2008). Wheat killer detected in Iran. FAO Newsroom. erişim <http://www.fao.org/Newsroom/en/news/2008/1000805/index.html> (24.08.2015).
- FAO (2008). Urban Agriculture For Sustainable Poverty Alleviation and Food Security. erişim http://www.fao.org/fileadmin/templates/FCIT/PDF/UPA_WBpaper-Final_October_2008.pdf, (20.07.2017).
- FAO. (2012). State of Food and Agriculture. Investing in Agriculture For a Better Future. erişim <http://www.fao.org/docrep/017/i3028e/i3028e.pdf> (05.08.2015).
- Harvey, D. (2015). *On Yedi Çelişki ve Kapitalizmin Sonu*. E. Soğancılar(Çev.). İstanbul: Sel
- Hodgson, K, Campbell, M.C. and Bailkey, M. (2011). Urban Agriculture: Growing Healthy, Sustainable Places. *American Planning Association, Planning Advisory Service Report*. 563. Chicago. IL.
- Kaldjian, P.(2004). Istanbul's Bostans: A Millennium of Market Gardens. *The Geographical Review*. 94(3). 284-304. doi: 10.1111/j.1931-0846.2004.tb00174
- Kanbir, Ö. (2011). Endüstriyel Tarımın Krizi ve Küba Tarımı, *Praksis Dergisi*, 25: 49-68.
- Keyder, Ç, Yenal, Z.(2013). *Bildiğimiz Tarımın Sonu, Küresel İktidar ve Köylülük*. İstanbul: İletişim
- Koç, M. (2013). *Küresel Gıda Düzeni, Kriz Derinleşirken*. Ankara: NotaBene.
- Smit, J., Nasr, J., Ratta. A. (2001). Urban Agriculture: Food Jobs and Sustainable Cities, *The Urban Agriculture*. Network INC.
- Lopez, E, Bocco, G, Mendoza, M. Duhau. E. (2001). Predicting Land Cover and Land Use Change in The Urban Fringe: a Case in Morelia City Mexico. *Landscape and Urban Planning*, 55: 271-285. doi:10.1016/S0169-2046(01)00160-8.
- Larsen, K, & Gilliland, J. (2009). A Farmers Market in a Food Desert Evaluating Impacts on The Price and Availability of Healthy Food. *Health & Place*, 15(4). 1158-1162. doi:10.1016/j.healthplace.2009.06.007.
- Mougeot, L. J. A. (2000). Urban Agriculture: Definition, Presence, Potentials and Risks, and Policy Challenges. International Development Research Centre (IDRC). Cities Feeding People Series. Erişim. <http://idnc.idrc.ca/dspace/bitstream/10625/26429/12/117785.pdf>. (12.08.2015).